

ISSN 0972-2335

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਨਵੰਬਰ 2019

(Painting by Ekaagarchit Singh, Class 5th Student)

ਆਨਰੇਰੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਮੁੱਲ 15/-

ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋਦੜੀ

ਰੱਬਾ ਦਰ ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਥੋੜ ਨਾਹੀਂ ਚੁੱਪ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਰਾ ਤੂੰ ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ।
ਸੰਗਤ ਆਏ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਵਗਦੀ ਕਰਾਵਣ ਚੁਪ ਨਾ ਜਾਏ ਤੇ
ਜਾਈਆਂ ਨੂੰ ।
ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਵਨ ਕਰਨ ਤਰਸ ਨ ਸਾਡੀਆਂ
ਦੁਆਈਆਂ ਨੂੰ ।
ਸੁਹਣਾ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਤੋਖ ਮੰਗਦਾ ਸਾਫ ਚਿੱਤ ਤੇ ਮਨੋ ਸਫਾਈਆਂ ਨੂੰ ।

ਕੀਕੀਯਾਂ ਨੂੰ ਜੋਦੜੀ

ਰਛਾ ਦਰ ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਥੋੜ ਨਾਹੀਂ ਚੁਪ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇ ਜਰਾ ਤੂੰ ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ।
ਸੰਗਤ ਆਏ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਵਗਦੀ ਕਰਾਵਣ ਚੁਪ ਨ ਜਾਏ ਤੇ
ਜਾਈਆਂ ਨੂੰ ।
ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਵਨ ਕਰਨ ਤਰਸ ਨ ਸਾਡੀਆਂ
ਦੁਆਈਆਂ ਨੂੰ ।
ਸੋਹਣਾ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਤੋਖ ਮੰਗਦਾ ਸਾਫ ਚਿੱਤ ਤੇ ਮਨੋ ਸਫਾਈਆਂ ਨੂੰ ।

ਪੁਸਤਕ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ - ਕਵੀ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਸੰਪਾਦਕ (ਆਨਰੇਰੀ)

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਐਮ.ਏ. (ਸੰਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ),
ਪੀਐਚ.ਡੀ.

ਸਹਿਯੋਗੀ

ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ

- ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ: 4/8/90, ਮਿਤੀ 20/2/91 ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ।

ਚੰਦੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

- ਇਕ ਕਾਪੀ: 15 ਰੁਪਏ
- ਦੇਸ਼ ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ: 150 ਰੁਪਏ
- ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ ਚੰਦਾ: 1500 ਰੁਪਏ
- ਵਿਦੇਸ਼: ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ INR 1500
- 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਲਈ ਡਰਾਫਟ, ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ, ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪਤਾ:-

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ-160015
ਫੋਨ: 0172-2772660, 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com

Website: <http://www.amritkirtan.com>

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਨੇ ਸਿਰਜਣਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰਜ਼, ਸ਼ੋਅਰੂਮ ਨੰ: 443, ਸੈਕਟਰ 70, ਮੁਹਾਲੀ (ਫੋਨ: 0172-2216283, 98150-72197) ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ 422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਮਿਤ੍ਰ ਆਸਾਡੜੇ ਸੇਈ - ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ	2
ਸੰਪਾਦਕੀ: ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਕਾਰਜ	3
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ - ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ	4
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਲੋਕਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਨਜ਼ਰੀਆ - ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ	8
ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ 'ਅਸੀਸ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ - ਜਗਤਾਰਜੀਤ ਸਿੰਘ	17
ਸੁਰਲਿਪੀ - ਰਾਗ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਰੰਗ - ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ	19
ਸੁਰਲਿਪੀ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਰਥ	ਟਾ-3

Donations to **AMRIT KIRTAN TRUST** are eligible for relief u/s 80 G of Income-Tax Act, 1961 (43 of 1961) vide CIT/- I/ CHD/ Tech./ 80-G/ 2008-939 dated 19-05-2008 valid up to 31/03/2012 and now valid in perpetuity. Cheques/Drafts should be sent in the name of **AMRIT KIRTAN TRUST** payable at Mohali . Donations can also be sent by money order at the address: **AMRIT KIRTAN TRUST** (Regd.), 422, Sector 15-A, Chandigarh-160015. The Donations can be made by Electronic Transfer also. The Bank details are: **AMRIT KIRTAN TRUST** Savings Bank A/C No.65079603302, IFSC: SBIN0018141 in the State Bank of India, Phase 3B2, Mohali Punjab Branch. After such a Deposit, please inform us your Name and Address as also the deposit details to enable us to send you the receipt.

ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ

ਸਤੰਬਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ 'ਨਾਨਕ ਬਿੰਬ' ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਵਿੱਚ ਅਕਤੂਬਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ। ਮੇਰੇ ਲਈ 'ਨਾਨਕ ਬਿੰਬ' ਅਦਭੁਤ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਜਿਹੀ ਆਪ, ਇਹ ਹਲਕੀ ਜੋੜ-ਤੋੜ ਅਤੇ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਖਿਚ-ਧੂਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ 'ਨਾਨਕ ਪੰਥ' ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਜੋ ਵੀ ਸੁਣਾਇਆ, ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਤਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਣ।

ਕੁਝ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਖਿਚ ਧੂਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਕੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਦਾ ਮੁਜਾਹਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 'ਨਾਨਕ ਬਿੰਬ' ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡਾ. ਗੁਰੂਮੇਲ ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ 'ਰੱਬ ਦੀ ਈਮੇਲ' (ਏਕਮ ਪੱਤਰਕਾ) ਲੇਖ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਜੁਗਾਲੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਵੀ ਅਸੀਂ ਭੁਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਜਗਤਾਰਜੀਤ ਸਿੰਘ-98990 91186

Respected Sir!

I read Amrit Kirtan regularly and appreciate the articles of the learned scholars of Sikhism. Sri Guru Granth Sahib ji has 31 ragaas. Some more ragaas are also found such as Bhopali, Malkauns etc . Kindly explain these in an article of Amrit kirtan stating elaborate knowledge of Raginis with their sons or families according to Sikh Religion.

Thanking you Sir,

Dr. Bhagender Singh
drbhagenderthakur@gmail.com

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਕਾਰਜ

ਇਹ ਸਾਲ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਵਸ ਦਾ ਪੰਜ ਸੌ ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਸਾਲ ਹੈ। ਉਂਜ ਤਾਂ ਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਸਲਾਹੁਣ ਯੋਗ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਰੁਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਚੰਗੇਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਕੇ ਵਾਹਟਸ ਐਪ ਰਾਹੀਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਤਕ ਪੁਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਈ ਲੇਖਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰ ਰਹੇ। ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ- ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ’। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਦਲਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾਉਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਡਾ ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਕਾਂਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿੱਖ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਟਿਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ- ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ’ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ, ਨਾਨਕ ਉਦਾਸੀਆਂ, ਨਾਨਕ ਜਲ ਉਪਕਾਰ, ਭਗਤ ਬਾਣੀ -ਸੰਗ੍ਰਹਿਣ, ਨਾਨਕ ਜਨਮ-ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਛੁਹ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਖੋਜ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਬਣਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਡਾਕੂਮੈਂਟਰੀ ਲਿਖਤ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।’

ਦਲਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾਉਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾਉਂ ਦੋਵੇਂ ਸਰਗਰਮ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ। ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਖਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਇੱਕਠਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਭਾਗੀ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾਉਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਾਲ ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਵਿ ਅੰਜਲੀ’ ਨਾਮਕ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੈ। ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾਉਂ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ‘ਚਾਨਣ ਦੀ ਪੈੜ’ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀਆਂ’ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ।

- ਜਦੋਂ ਉਹ ਤੁਰਿਆ

ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ--

ਕੂੜ ਹਰਿਆ ਸੱਚ ਤਰਿਆ ਚਾਨਣ ਵਰਿਆ।

- ਜਦੋਂ ਉਹ ਤੁਰਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਪੁਸਤਕ ‘ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਬੁਹਾ-ਸੁਲਖਣੀ’ ਰਚ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੁਭਾਗੀ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਈ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

-- ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਖਿਮਾ ਜੀ --

ਚਾਨਣ ਨਾਲ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਬਾਬਾ ਜੀ,

ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਆਦਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੋ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਤੁਹਾਥੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਹੋਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜਾਚ ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਿੱਖੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ 'ਬਾਬਾ ਜੀ' ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹਿਵਨ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮੂੰਹ-ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਔਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰੋਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰ-ਨਾਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਮੂਲ ਆਦਰਸ਼ ਹੋ।

ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰ ਆਇਆ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁਰਬ-ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਤੀ ਸੁਭਾਉ ਮੁਤਾਬਕ ਕਦੀ ਕਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਟੁਕੜੇ ਟੋਟਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰਣ-ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਕਤੀ ਲੋੜਾਂ ਸਾਰਨ ਲਈ ਕਦੀ ਕੁਝ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਦੀ ਕੁਝ। ਸਾਡੇ ਬੋਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਟਦੇ, ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਪਕਿਆਈ ਨਹੀਂ, ਕਦੀ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਕਹੀ-ਸੁਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਵੀ ਮੰਨਦਾ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀ। ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਚੁਲੀ ਭਰ ਲਵੋ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸਵੱਛ ਜਲ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਟੋਟੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੁਰ ਮੂਲ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋ। ਸਤਹ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਤਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਹੱਸੋਗੇ ਕਿ ਸਤਹ ਤੇ ਪੁਰ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 'ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘੜੀ' ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਸਤਹ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਸਾਰੇ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਤਹੀ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਬੋਲੀ ਵੀ ਸਤਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਹੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਰ ਡੂੰਘ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪੁੱਛਾਂ ਪੁੱਛਾਂਗਾ। ਆਪਣੇ ਸਤਹ-ਦੇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਂ ਕਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁਰ-ਦੇਸ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਵੀ ਸਕਾਂਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਤਹ ਉਪਰ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਏਥੋਂ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਬੇਨਤੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੰਬੰਧ 'ਡਰ' ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ। ਡਰ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬੁਲਾਰਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਦਾ ਸਿਰ ਭੰਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਵਾਰਾ-ਪਹਿਰਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਰੂਹਾਨੀ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫ਼ਿਰਕੂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਇਹੋ ਉਮੀਦ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸੇ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਅਰਥ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜੀਉਣ ਵਾਲੇ ਅਸੀਂ ਦੁਜੈਲੀਆਂ ਤਿਜੈਲੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੂਲ ਸੋਮਿਆਂ ਤਕ ਸਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਰੋਕਾਂ, ਕਈ ਅੜਿੱਚਣਾਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਾਣ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਆਪਣੇ ਮੇਚ ਦਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਫ਼ੈਲਣ ਵਿਗਸਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦੰਭ

ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਰਾਹ ਸੁਝਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੰਡੀਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲਣ ਦਾ ਸੁਚੇਤ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਮੁਤਾਬਕ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਣੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਸੰਪਰਦਾਇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਮੁਬਸੂਰਤ ਫੁਲ ਦੀ ਇਹੋ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਾਲੀ ਤੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਬਦਸੂਰਤ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਦਾ ਸ਼ਿਗਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਭੀੜ ਬਾਣੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਣ ਵਾਸਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਾਂ। ਸੱਚ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸ਼ੋਰ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਹਾਂ, ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਮੁਕਤੀ ਨਿਰਾ ਰਾਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਰਾਹ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਵੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਅਣਤੁਰੇ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਕਿਸ ਕੰਮ? ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ 'ਕਲਿ ਕਾਤੀ' ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਰਾਜੇ ਕਸਾਈ' ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪਰ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਪਰਦਾਇ ਜਾਬਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰੇ 'ਕੂੜ' ਦੀ ਮਸਿਆ ਵਿਚ 'ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ' ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਆਪਣੀ ਵਿਦਿਆ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਬੋਲ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ:

ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ
 ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ ॥
 ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੰਨੀ ਹੋਈ
 ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥
 ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ ॥
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ ॥

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬੋਲ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਪਰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੇ ਦੁਖ ਦਾ ਅੰਤਮ ਦਾਰੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੇ ਦੁਖ ਦੇ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਵਿਚ ਜੀਣਾ-ਥੀਣਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਏਦਾਂ ਦੁਖ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸੰਗਰਾਮ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਸਚ-ਵਿਰੋਧੀ, ਕੂੜ-ਪੱਖੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਖੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮੂਰਖਤਾ ਤੇ ਹੱਸੋਗੇ। ਕਹੋਗੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਦਾਅ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ੈ ਬੋੜੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਦਿ-ਜੁਗਾਦਿ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਰਹਿ ਹੀ ਸੰਪਰਦਾਇ ਵਿਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੰਕ ਵਿਚ ਪੰਕਜ, 'ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ' ਤੁਹਾਡੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਆਪਣਿਆਂ-ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਸਭਨਾਂ ਤਕ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਦੱਈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਰ੍ਹਾਂ ਸਵੈ ਤਕ ਸੁੰਗੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਵੈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ 'ਆਪਣਿਆਂ' ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀਵਰਾਂ ਦੇ ਸਦਾ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਜਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਅੱਜ ਰਾਜਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹੋ। ਇਸੇ ਪੁੰਦੂਕਾਰ ਬਾਣੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਆਪ ਨਵੀਂ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਜ਼ਾ ਹਾਂ ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਾਲੀਮ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਚ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ 'ਸੱਚ' ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੀਕ

‘ਪ੍ਰਵਚਨ’ ਦਾ ਮੁਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਹੋ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਦਾ-ਫੈਲਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਉਘਾੜਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਉਦਮ ਆਪਣੇ ਹਾਣ-ਮੇਚ ਦੇ ਸਦਾ-ਸੁੰਗੜੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੱਕ ਕਰਨ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਚ ਸਾਡੇ ਚਾਲੀ-ਪੰਜਾਹ ਮਿੰਟ ਫੀ ਲੈਕਚਰ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਅਧੀਨ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਅਤੇ ਤੀਹ-ਪੈਂਤੀ ਮਿੰਟ ਫੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ ਦੀ ਇਮਤਿਹਾਨੀ ਲੋੜ ਅਧੀਨ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲ ਦਾ ਸੰਪੂਰਣ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਮੌਖਿਕ ਪਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਬੋਲ ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਛਿੱਬੇ ਪੈਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਆਧੁਨਿਕ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਲੁਕਾਈ ਵਿਚਕਾਰ ਚਲਦਾ ਸਿੱਕਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲ ਵਿਸਮ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ, ਕੁਝ ਰਾਵਾਂ, ਨੂੰ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀਆਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੈ। ਖੰਡਣ ਜੋਗ ਜਾਂ ਮੰਡਣ ਜੋਗ ਕੋਈ ਵੀ ਮੌਕਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਕਥਨ ‘ਜੇ ਕੋ ਪੂਛੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਾਏ’ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ, ਪ੍ਰਵਚਨਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪੰਗਤੀ-ਪੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ‘ਹੈਭੀ, ਹੋਸੀ ਸਚੁ’ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ-ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਪ੍ਰਗਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ, ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਕਾਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਆਧਾਰ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵੀ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕੇ ਨਾਮ, ਰਚਨਾ-ਵਸਤੂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨੇਮ ਵੀ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹੋ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਗਿਆਨ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਹੋ। ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਖੰਡ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮ-ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆ। ਜੀਵਨ-ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨ-ਵਿਹੂਣੇ ਗੀਤ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਦਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਹੋ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬੋਲ-ਖੇਤਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲਿਖਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੇ ਦੰਭ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੰਡਣ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਮੁਲ ਨੂੰ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ‘ਸਤੀ ਪਹਰੀ ਸਤ ਭਲਾ ਬਹੀਐ ਪੜ੍ਹਿਆ ਪਾਸਿ’। ਜੇਹੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪਾਪ-ਪੁੰਨ, ਸਚ-ਕੂੜ, ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਨਾਲ, ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਕਲਪ ਸੀ ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ‘ਸਿੱਖਾਂ’ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਵਾਂਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਉਹ ‘ਨਿਰਾਕਾਰ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨਹੀਂ, ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਸਾਕਾਰ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੇਮ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਬੋਲਦੇ-ਉਚਾਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਹੇਠ ਨਿਰਾਕਾਰ ਗਰਾਮਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਉਹ ਗਰਾਮਰ ਦੇ ਬਗੈਰ ਅਰਥਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵਿਚ ਇਹੋ ਅੰਤਰ ਹੈ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵੀ ‘ਬੋਲਦਾ’ ਹੈ, ‘ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ’ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੋਲ ਅਤੇ ‘ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ’ ਦੀ ਗਰਾਮਰ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਦਾ ਹਰ ਬੋਲ, ਹਰ ਕਾਰਜ ਕੋਈ ਵਕਤੀ ਲੋੜ ਸਾਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੈਭੀ, ਸਦਾ ਹੋਸੀ ਨੇਮ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸਫਲ-ਕਰਮ ਸਮਝੇ, ਉਹ ‘ਗਿਆਨ-ਵਿਹੂਣਾ ਗਾਵੈ ਗੀਤ’ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮ-ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਵਿਗਿਆਨ-ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਰਾਹੇ ਪਏ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸੇ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਅਨੇਕ ਰੰਗ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੇ ਇਕ ਨੇਮ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਕਾਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਛਾਂਗਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਰਣ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ,

ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਆਸਤਕ ਧਰਮ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਵੇਖੀਏ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਇੰਸ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਉਂ, 'ਹੁਕਮ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਸਰਬ-ਨੇਮ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਪੱਤਾ ਵੀ ਝੁਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਹੋ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕੱਟਰ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕੱਟਰਤਾ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਜੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ, ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਮੱਧਕਾਲ, ਬੜਾ ਕੱਟਰ ਕਾਲ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਚਾਰ-ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਕੱਟਰਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਚੋਣ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰੋਤੇ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਵੀ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਕਦੀ ਕਦੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਾਹਿਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਚਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰਲੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰੋਂ-ਘਰੋਂ ਵਰੋਸਾਇਆ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। 'ਧੁਰ' ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਧੁਰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਚੇਤਨਾ ਹਉਮੈ ਤੋਂ, ਨਿਜੀ ਕੱਟਰਤਾ ਤੋਂ, ਪਾਰ ਜਾਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ। 'ਧੁਰ' ਹੀ ਐਸਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਥੇ 'ਮੈਂ' ਨਹੀਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਾਹਿਤ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ, ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਥਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੀ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ 'ਧੁਰ' ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ 'ਧੁਰ ਅਵਚੇਤਨ' ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਬਾਣੀ ਪੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੱਚ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ, ਕਦੀ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਕਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮਿਲੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਡਬਖੱਤਬੀ ਸਾਧਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੋਲੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ-ਲੇਵਾ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਅਵਗਿਆ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਬੋਲ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਥਾਂ ਆਪਣੀ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ 'ਤੂੰ' ਤੇ 'ਉਹ' ਦੀ ਥਾਂ ਵੀ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਬੋਲ ਆਪਣੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ 'ਬੋਲੀ' ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਪਿਆਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਆਪਣੀ 'ਬੋਲੀ' ਨੂੰ ਪਿਆਰਣ ਦਾ ਦੰਭ ਸਾਡੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਓਂ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਨਿਰੋਲ ਮੈਂ - ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੂੰ ਨੁਕੇਲ ਕਦੋਂ ਪਏਗੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਅਗੇ ਆਪੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਆਦਿ ਬਾਬੇ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਸੁਆਲ ਮੁੜ ਪੇਸ਼ ਹੈ:

ਅਧੇਰੇ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ ॥

ਤੁਹਾਡਾ ਆਪ ਦਾ

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਨਜ਼ਰੀਆ

~ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ

ਲੋਕਤੰਤਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ- ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਬਰਾਹਮ ਲਿੰਕਨ (1809-1865 ਈ.) ਨੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ "ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ" ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ- ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਤੋਂ ਸਰੀਰਕ-ਮੁਕਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਮਾਨਸਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਸਵੈਮਾਣ, ਸਵੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਵੈ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜੀਅ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਸਕੇ- ਇਹ ਵੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂ ਹਨ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਤਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ 4 ਜੁਲਾਈ 1776 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਜੀਵਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਆਦਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।" ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦਸ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਭਾ ਨੇ 26 ਅਗਸਤ 1789 ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਵਿਅਕਤੀ ਆਜ਼ਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਹਨ।" ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ (UNO) ਨੇ 10 ਦਸੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਵ- ਵਿਆਪੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਜ਼ਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ- ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ- ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ, ਭਾਈਚਾਰਾ ਆਦਿ ਆਧੁਨਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ।

ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਬਦਤਰ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲੇ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਮਨ, ਗੈਰ- ਮੁਸਲਿਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੁਰਾ ਵਿਤਕਰਾ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਲੁੱਟ ਖਸ਼ੂਟ, ਲੋਕ- ਕਲਿਆਣ ਪ੍ਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਾਲਾਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸਨ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (1469-1539) ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦੈਵੀ ਸੰਦੇਸ਼- ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਭਾਈਚਾਰਾ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ, ਨਸਲਾਂ, ਰੰਗ ਅਤੇ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਡਾ.ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'Sikh Political Thought' ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ "Sikhism and Democratic Values" ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: In the West, during Renaissance and Reformation Period, the religious dogmas were challenged by excessive individualism and spiritual concerns of an individual were neglected altogether. Contrary to those movements, Guru Nanak had revived the eternal religion and gave a message of peace, love, harmony and unity. His teachings are based on modern liberal-democratic and humanitarian values and deals vigorously with socio- political and economic concerns of an individual's life. Guru Nanak and his successors were the forerunners of democracy in Medieval India and they had very comprehensive, dynamic and objective vision of democracy.

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ- ਮੁਸਲਿਮ ਤੇ ਹਿੰਦੂ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਰਿਹਾ। ਹਿੰਦੂ ਭਾਵੇਂ ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੇਖਾਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਲਰਕੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸੀ। ਜਾਤ- ਪਾਤ ਉੱਜ ਤਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਖਤਾਈ ਨਾਲ ਵਰਣ- ਆਸ਼ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ- ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤਰੀ, ਵੈਸ਼ ਅਤੇ ਸੂਦਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀ ਵੀ ਮਾਲਕ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਵੈਸ਼ ਤੇ ਸੂਦਰ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅੱਤਕਥਨੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਨੀਵੇਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੀਵੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਨੀਚਾਂ ਅੰਦਰ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂੰ ਅਤਿ ਨੀਚੁ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਬ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ॥

ਜਿਥੈ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਤਿਥੈ ਨਦਰਿ ਤੇਰੀ ਬਖਸੀਸ॥

(ਪੰਨਾ 15)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕ ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਲੇਕਤੰਤਰਵਾਦੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਰਤ ਕਰੇ, ਨਾਮ ਜਪੇ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕੇ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ। ਹਰੇਕ ਇਨਸਾਨ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਓ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਰੋਂਦ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਜਿਊਣ, ਭਾਵ ਪਰਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਖਾਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥਾਂ- ਪੁਰ- ਥਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤਿ ਲਥੀ ਜਾਇ

ਸਭ ਹਰਾਮੁ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ॥

(ਪੰਨਾ 142)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਜੇ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ, ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਰਾਹ- ਦਸੇਰਾ ਬਣਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਆਂ, ਸਮਾਜਕ ਬਰਾਬਰੀ, ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋੜਾ ਬਣੀਆਂ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਗਿਆਨਹੀਣ ਪਰਜਾ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਚੇਤੰਨ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਿਰਫ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਉਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਵੈਮਾਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਣਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ, ਏਕਤਾ, ਬਰਾਬਰਤਾ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਸਾਂਝਾਪਣ ਆਦਿ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ- ਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ- ਯੁਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਦਗੁਣ ਵੀ ਲੇਕਤੰਤਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਰਗ, ਧਰਮ, ਰੰਗ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਵਰਣ ਆਦਿ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਵਰਗ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਧਰਮ ਤੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਸੋਚ, ਆਜ਼ਾਦ ਖਿਆਲ, ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿਣੀ- ਬਹਿਣੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸੂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿੱਸਾ ਕਵੀਆਂ, ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਕਵੀਆਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਆਦਿ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੜੇ ਹੀ ਘਿਰਣਾਮਈ ਅਤੇ ਨਫਰਤ- ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਜੋਗੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਨਾਗਣ ਤੇ ਬਾਘਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪੀਲੂ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਮੱਤ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ- ਨਾਲ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਔਰਤ ਢੇਰ, ਗਵਾਰ, ਸੂਦਰ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੀ ਅਬਲਾ ਜਾਪਦੀ

ਹੈ। ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ- ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਭੰਡਿ ਜੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਨਿੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਮੰਗਣੁ ਵੀਆਹੁ॥

ਭੰਡਹੁ ਹੋਵੈ ਦੇਸਤੀ ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ॥

ਭੰਡੁ ਮੂਆ ਭੰਡ ਭਾਲੀਐ ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਾਨੁ॥

ਸੇ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥

ਭੰਡਹੁ ਹੀ ਭੰਡੁ ਉਪਜੈ ਭੰਡੈ ਬਾਝ ਨਾ ਕੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ ਏਕੇ ਸਚਾ ਸੋਇ॥

ਜਿਤੁ ਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹੀਐ ਭਾਗਾ ਰਤੀ ਚਾਰਿ॥

ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਤਿਤੁ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰਿ॥

(ਪੰਨਾ 473)

ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਜਿਹਾ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਦੀ ਕੋਈ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਅੰਤਰ- ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹਨ। ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਅਧੋਗਤੀ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਾਰੇ ਨਿਰਗੁਣਵਾਦੀ ਸਾਧਕਾਂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਤ- ਪਾਤ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਚ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੁੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਰਣ-ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ:

ਜਾਤੀ ਦੈ ਕਿਆ ਹਥਿ ਸਚੁ ਪਰਖੀਐ॥

ਮਹੁਰਾ ਹੋਵੈ ਹਥਿ ਮਰੀਐ ਚਖੀਐ॥

(ਪੰਨਾ 142)

ਇਉਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ- ਵੰਡ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ (ਪ੍ਰਚਾਰ- ਦੌਰਿਆਂ) ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਦੇ ਸਾਥ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਵੀ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰੀਬ ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਖੌਤੀ ਵਰਣ- ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਇਹਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ- ਥਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਘਟੀਆ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਜਗਤ- ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਤਾਂ ਭੁੱਲੀ- ਭਟਕੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵਰਣ ਨਾਲੋਂ ਕਰਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕਾਗਰ ਧਰਮ- ਸਾਧਨਾ ਲਈ ਸੁਖਾਵਾਂ ਰਾਜ- ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਕਸਾਈ ਹੋ ਜਾਣ, ਧਰਮ ਖੰਡ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਕੂੜ ਦਾ ਪਾਸਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੱਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ; ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ- ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਰਗ ਨਜ਼ਰ

ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਗੁਲਾਮ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਾਮੰਤੀ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਸੁੰਦਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮ ਪੰਖ ਕਰ ਉਡਰਿਆ॥

ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥

ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ॥

ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ॥

(ਪੰਨਾ 145)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਸਮੇਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅਨਾਚਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਉਲੇਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਕਲਿ ਆਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ।

ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ।

ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਿਆਨ ਬਿਨ ਕੁੜ ਕੁਸਤੁ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਈ।

ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇਦੇ ਨਚਨਿ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਬਿਧਿ ਭਾਈ।

ਸੇਵਕ ਬੈਠਨਿ ਘਰਾਂ ਵਿਚਿ ਗੁਰਿ ਉਠਿ ਘਰੀਂ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ।

ਕਾਜੀ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਵਤੀ ਵਢੀ ਲੈ ਕੇ ਹਕ ਗਵਾਈ।

ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖੈ ਦਾਮਿ ਹਿਤ ਭਾਵੇ ਆਇ ਕਿਥਾਉ ਜਾਈ।

ਵਰਤਿਆ ਪਾਪੁ ਸਭਸਿ ਜਗਿ ਮਾਹੀ।

(ਵਾਰ 1/30)

ਅਜਿਹੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੀੜਤ ਅਤੇ ਵਿਆਕੁਲ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿਰਮਲ ਸ਼ਬਦ- ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਦੇਸ਼- ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੰਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ।

ਸਮਕਾਲੀ ਸ਼ਾਸਕ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੰਗ- ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜਿਆਂ/ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿੱਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਲੱਛਣਾਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ

ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੱਤਕਾਲੀਨ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਕਿਰਦਾਰ, ਪਰਜਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਨਾ, ਧਨ- ਦੌਲਤ ਤੇ ਲਾਮ- ਲਸ਼ਕਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਦੀਵੀ ਸਮਝਣਾ- ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਲੇਖਯੋਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

* ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਡਰਾਇਆ॥

ਆਪੇ ਦੇਸ ਨ ਦੇਈ ਕਰਤਾ ਜਮੁ ਕਰਿ ਮੁਗਲੁ ਚੜਾਇਆ॥

ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕਰਲਾਣੈ ਤੈ ਕੀ ਦਰਦ ਨ ਆਇਆ॥

(ਪੰਨਾ 360)

* ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੇ॥

ਪਾਪ ਕੀ ਜੰਵ ਲੈ ਕਾਬਲਹੁ ਧਾਇਆ ਜੋਰੀ ਮੰਗੈ ਦਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੇ॥

ਸਰਮੁ ਧਰਮੁ ਦੁਇ ਛਪਿ ਖਲੇਏ ਕੂੜੁ ਫਿਰੈ ਪਰਧਾਨ ਵੇ ਲਾਲੇ॥

ਕਾਜੀਆ ਬਾਮਣਾ ਕੀ ਗਲ ਥਕੀ ਅਗਦੁ ਪੜੈ ਸੈਤਾਨ ਵੇ ਲਾਲੇ॥

ਮੁਸਲਮਾਨੀਆ ਪੜਹਿ ਕਤੇਬਾ ਕਸਟ ਮਹਿ ਕਰਹਿ ਖੁਦਾਇ ਵੇ ਲਾਲੇ॥

ਜਾਤਿ ਸਨਾਤੀ ਹੋਰ ਹਿਦਵਾਣੀਆ ਏਹਿ ਭੀ ਲੇਖੈ ਲਾਇ ਵੇ ਲਾਲੇ॥

ਖੂਨ ਕੇ ਸੇਹਿਲੇ ਗਾਵੀਅਹਿ ਨਾਨਕ ਰਤੁ ਕਾ ਕੁੰਗੂ ਪਾਇ ਵੇ ਲਾਲੇ॥

ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਗੁਣ ਨਾਨਕੁ ਗਾਵੈ ਮਾਸਪੁਰੀ ਵਿਚਿ ਆਖੁ ਮਸੇਲਾ॥

ਸਚਾ ਸੇ ਸਾਹਿਬੁ ਸਚੁ ਤਪਾਵਸੁ ਸਚੜਾ ਨਿਆਉ ਕਰੇਗ ਮਸੇਲਾ॥

ਕਾਇਆ ਕਪੜੁ ਟਕੁ ਟਕੁ ਹੋਸੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਮਾਲਸੀ ਬੋਲਾ॥

ਆਵਨਿ ਅਠਤਰੈ ਜਾਨਿ ਸਤਾਨਵੈ ਹੋਰੁ ਭੀ ਉਠਸੀ ਮਰਦ ਕਾ ਚੇਲਾ॥

ਸਚ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਸਚੁ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਚ ਕੀ ਬੋਲਾ॥

੨॥੩॥੪॥

(ਪੰਨਾ 773)

* ਰਾਜੇ ਰਯਤਿ ਸਿਕਦਾਰ ਕੋਇ ਨ ਰਹਸੀਓ॥

ਹਟ ਪਟਣ ਬਾਜਾਰ ਹੁਕਮੀ ਢਹਸੀਓ॥

ਪਕੇ ਬੰਕ ਦੁਆਰ ਮੂਰਖ ਜਾਣੈ ਆਪਣੇ॥

ਦਰਬਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਰੀਤੇ ਇਕਿ ਖਣੇ॥

ਤਾਜੀ ਰਥ ਤੁਖਾਰ ਹਾਥੀ ਪਾਖਰੇ॥

ਬਾਗ ਮਿਲਖ ਘਰ ਬਾਰ ਕਿਥੈ ਸਿ ਆਪਣੇ॥

(ਪੰਨਾ 141)

* ਕਹਾ ਸੁ ਖੇਲ ਤਬੇਲਾ ਘੋੜੇ ਕਹਾ ਭੇਰੀ ਸਹਨਾਈ॥

ਕਹਾ ਸੁ ਤੇਗਬੰਦ ਗਾਡੇਰੜਿ ਕਹਾ ਸੁ ਲਾਲ ਕਵਾਈ॥

ਕਹਾ ਸੁ ਆਰਸੀਆ ਮੁਹ ਬੰਕੇ ਐਥੈ ਦਿਸਹਿ ਨਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ 417)

ਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜ਼ੁਲਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਾਬਰ- ਬਾਈ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਸੱਤਹੀਣ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਕਰੁਣਾਮਈ ਬਿਆਨ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਨਾਲੇ- ਨਾਲ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੂਣੇ- ਟਾਮਣ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ- ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋੜਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:

ਕੋਟੀ ਹੂੰ ਪੀਰ ਵਰਜਿ ਰਹਾਏ ਜਾ ਮੀਰ ਸੁਣਿਆ ਧਾਇਆ॥

ਥਾਨ ਮੁਕਾਮ ਜਲੇ ਬਿਜ ਮੰਦਰ ਮੁਛਿ ਮੁਛਿ ਕੁਇਰ ਰੁਲਾਇਆ॥

ਕੋਈ ਮੁਗਲ ਨ ਹੋਆ ਅੰਧਾ ਕਿਨੇ ਨ ਪਰਚਾ ਲਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ 417-18)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ, ਉਦੋਂ ਵੱਖ- ਵੱਖ ਕੋਮਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਖਹਿ- ਖਹਿ ਕੇ ਮਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ 'ਕਾਫਰ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 'ਮਲੇਛ'। ਨਫਰਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੀ। ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਆਮ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਸੀ ਆਪਸੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਭਰਾਤਰੀ- ਭਾਵ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਬਰਾਬਰੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਈ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਬਰ- ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਮਾਨਵ- ਏਕਤਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

"ਸਭ ਮਹਿ ਜੇਤਿ ਜੇਤਿ ਹੈ ਸੋਇ"(ਪੰਨਾ 13) ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ- ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਈ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮੀ/ ਹਿੰਦਵੀ ਉਪਮਾਵਾਂ ਬੇਰੇਕ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ:

ਅਲਾਹੁ ਅਲਖੁ ਅਗੰਮਿ ਕਾਦਰੁ ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰੀਮੁ॥

ਸਭ ਦੁਨੀ ਆਵਣ ਜਾਵਣੀ ਮੁਕਾਮੁ ਏਕੁ ਰਹੀਮੁ॥

(ਪੰਨਾ 64)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੱਖ- ਵੱਖ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਬੈਠਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਲਾਈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਪਛਾਣਨ, ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਜੁਗਤ ਸਮਝਣ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਏ:

* ਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਜੇ ਬਿੰਦੇ ਬ੍ਰਹਮ॥

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮ ਕਮਾਵੈ ਧਰਮੁ॥

ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਰਖੈ ਧਰਮੁ॥

ਬੰਧਨ ਤੇੜੈ ਹੋਵੇ ਮੁਕਤੁ॥

ਸੇਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਪੂਜਣੁ ਜੁਗਤੁ॥

(ਪੰਨਾ 1411)

* ਸੇ ਜੋਗੀ ਜੇ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਣੈ॥

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਏਕੇ ਜਾਣੈ॥

(ਪੰਨਾ 662)

* ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵਣੁ ਮੁਸਕਲੁ

ਜਾ ਹੋਇ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ॥

(ਪੰਨਾ 141)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਭੂ- ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਵੇ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਧਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ- ਸੁੱਚੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਕਦਰਾਂ- ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਮ ਮਾੜੇ ਹਨ, ਉਹਦੀ ਜਾਤ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਅਖੌਤੀ ਜਾਤ- ਪਾਤ, ਉਚ- ਨੀਚ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ:

* ਅਗੈ ਜਾਤਿ ਨ ਜੋਰੁ ਹੈ ਅਗੈ ਜੀਉ ਨਵੇ॥

ਜਿਨ ਕੀ ਲੇਖੈ ਪਤਿ ਪਵੈ ਚੰਗੇ ਸੇਈ ਕੇਇ॥

(ਪੰਨਾ 469)

* ਜਾਤਿ ਜਨਮੁ ਨਹ ਪੂਛੀਐ ਸਚ ਘਰੁ ਲੇਹੁ ਬਤਾਏ॥

ਸਾ ਜਾਤਿ ਸਾ ਪਤਿ ਹੈ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

(ਪੰਨਾ 1330)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਫੋਕੀਆਂ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਿਸ ਰਸਮ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉਹ ਸੀ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾਏ ਜੇ ਟੁੱਟੇ ਨਾ, ਮੈਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸੜੇ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਜਨੇਊ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਜਨੇਊ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਆਪ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੜੀਆਂ, ਮਸਾਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਵੱਖ- ਵੱਖ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰਸਮਾਂ ਸਨ। ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਗੁਲਾਮੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਬੇਵੱਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ- ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਮਾਤ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਠੋਰ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਨੀਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ (ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲ ਕੀਆ...ਪੰਨਾ 470) ਅਤੇ

ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮਲੇਛ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ (ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੀਆ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਬੋਲੀ ਅਵਰੁ ਤੁਮਾਰੀ...ਪੰਨਾ 1191) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਿਛਾਂਹਖਿੱਚੂ ਤੇ ਬੇਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਜੁਲਾ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ।

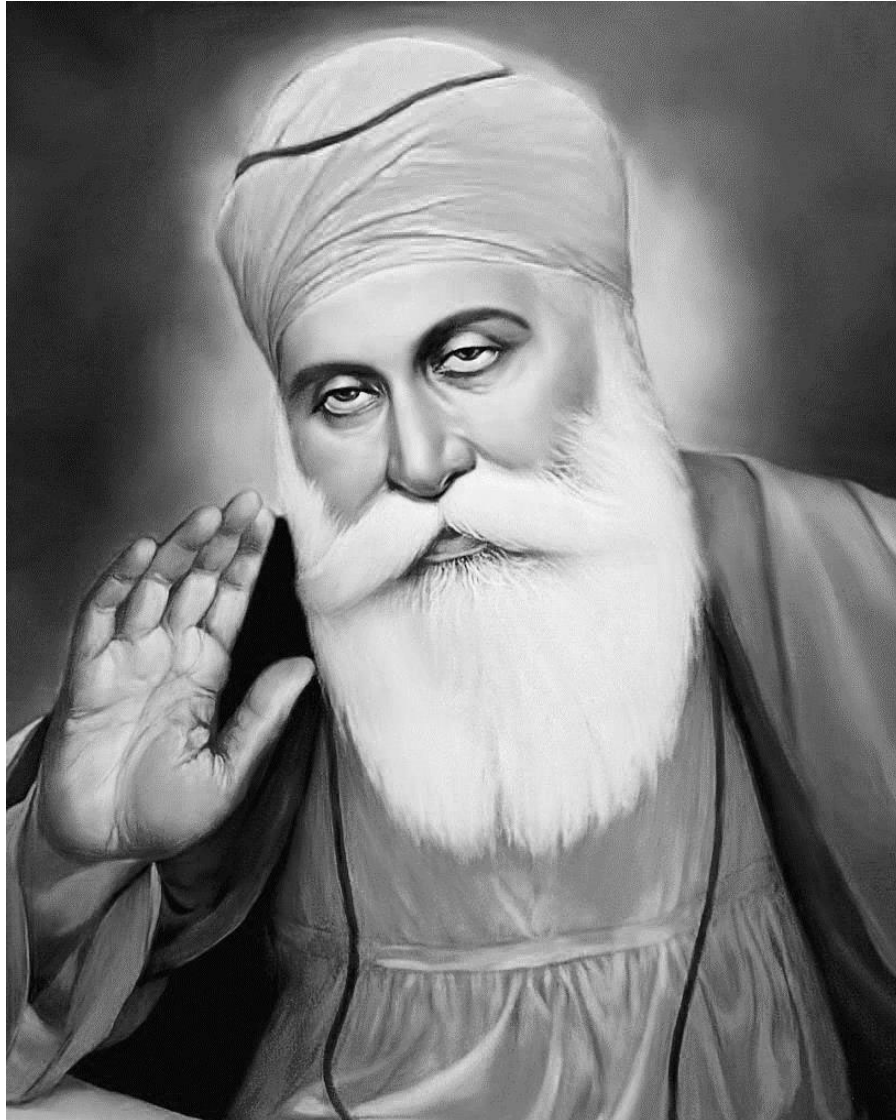
ਦੇਸ਼- ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੰਮੇ ਪ੍ਰਚਾਰ- ਦੌਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਕੇ ਜਗਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਣਾ ਸਿਖਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਦੂ- ਮੰਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਗਾਫਲ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੱਕ- ਸੱਚ ਲਈ ਜਿਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਰਤੰਤਰ ਦੇ ਜੂਲੇ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ। ਮੁਗਲਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਾਈ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਅੱਜ ਆਜ਼ਾਦ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਬੀਜ ਪੰਜ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਬੀਜਿਆ ਸੀ। ਆਓ, ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੇ ਨਾਲ- ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈਏ ਅਤੇ ਸਰਬ- ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸਦ- ਭਾਵਨਾ, ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਹੈ, ਵਾਲੀ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕਰੀਏ:

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ
ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ।

ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ -151302 (ਬਠਿੰਡਾ)
9878432318.

ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ‘ਅਸੀਸ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ’ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਜਗਤਾਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਅਜੋਕਾ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪੰਜ ਸੌ ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਠੀਕ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਆਗਮਨ ਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਨੇਕਾਨੇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਵਕਤੀ ਸਨ ਪਰ ਕੁਝ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਜ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਚਿਤਰ ਬਾਰੇ ਸੀਮਿਤ ਰੱਖਾਂਗੇ ਜੋ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਣਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਣਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਅਤੇ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਚਿਤਰ ‘ਅਸੀਸ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ’ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਨਵੈਸ ਉਪਰ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਚਿਤਰਣ ਖੂਬ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਚਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਅਤੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਸੰਗ ਹਨ। ਤੀਜਾ ਜਿਥੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕਲੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਸ ਵਾਲੀ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਯਕਮੁਸ਼ਤ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਚਿਤਰ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਛਪਵਾਇਆ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਬੱਲੇ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਹਦਾ ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਪਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਖੂਬ ਵਿਕਰੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਪਛਤਾਵਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨੂੰ ਘਟ ਮੁੱਲ ਤੇ ਵੇਚਿਆ ਅਤੇ ਛਾਪਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੱਥੋਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਚਿਤਰਣ ਸਮੇਂ ਚਿਤਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਿਤਰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਘੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਉਪਰ ਕੱਸਵੀਂ ਸਾਫੇ ਨੁਮਾ ਦਸਤਾਰ, ਗੋਲ ਚਿਹਰੇ ਉੱਪਰ ਸਫੈਦ ਸੰਘਣੀ ਦਾਹੜੀ, ਅਤੇ ਦੋ ਅੱਧ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਸ਼ੇਡ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੱਬੀਆਂ ਦੱਬੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੂਪ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਉਹਨਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹਟਵਾਂ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਚਿਤਰੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਟਵਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਖੁਦ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ ਚਿਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰੀ ਬੈਠੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਮੋਟਿਫਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਰੰਗ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਹੈ ਚੋਣਾ ਵਾਲਾ ਸਿਲਕ ਦਾ ਚੋਲਾ ਹੈ। ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਪਰ ਚਾਦਰ ਅਤੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਮਾਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਰਸ਼ਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉੱਪਰ ਉਠਿਆ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਅਸੀਸ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮੁਦਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ। ਇਹਦੇ ਬਾਅਦ ਕਈ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਕੀਤੇ ਜੋ ਮੂਲ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹੀ ਰਹੇ। ਕਈ ਕਾਫੀ ਹਾਸੇਹੀਣੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਛੱਬ ਕਿਸੇ ਹੋ ਚੁਕੀ, ਹੋ ਰਹੀ ਜਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਕਣ ਮਾਤਰ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਚਿਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਫੀ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ ਬਾਅਦ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਮੇਂ-ਸਥਾਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਰਜਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ, ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਸਾਏ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰੀ। ਕੰਮ, ਖੇਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਿਆ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ, ਜਗਿਆਸੂਆਂ, ਸਾਧੂਆਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ-ਧਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਏਦਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਚਿੱਤਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਬ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰਹੇਗਾ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਚਿਤਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਉਹ ਉਸ ਭੁਗੋਗਿਲਕ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਸੀਸ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਕੁਝ ਮੋਟਾ, ਕੋਮਲ ਸਗੋਂ ਪੋਲਾ ਜਿਹਾ ਇਕਹਿਰਾ - ਲਚਕੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਰਾ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਡਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ---ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਿਜੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਮਝ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਹੈ ਜੀ।

98990 91186

ਰਾਗ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਰੰਗ

ਸੁਰਲਿਪੀ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ

Website: <http://www.gurbaniraags.com>

ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਰੰਗ ਕਾਫੀ ਠਾਠ ਦਾ ਰਾਗ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੰਧਾਰ ਸੁਰ ਵਰਜਤ, ਦੋਵੇਂ ਮੱਧਯਮ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਗ ਦੋ ਤਰਾਂ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਸ਼ੁੱਧ ਨਿਖਾਦ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਨਿਖਾਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਧੈਵਤ ਸੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਲਪ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਚਿੱਤ੍ਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ: ਨੁ ਧੁ ਸ ਨੁ ਰ ਸ। ਸ਼ੁੱਧ ਮੱਧਯਮ ਨਾਲੋਂ ਤੀਵਰ ਮੱਧਯਮ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਘੱਟ ਹੈ।

ਆਰੋਹ ਵਿੱਚ ਤੀਵਰ ਮੱਧਯਮ ਅਤੇ ਅਵਰੋਹ ਵਿੱਚ ਕੋਮਲ ਮੱਧਯਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਅਵਰੋਹ ਵਿੱਚ ਜਦ ਦੋਵੇਂ ਮੱਧਯਮ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਗ ਦੀ ਰੰਜਕਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਨੂੰ ਜਦ ਕਲਿਆਨ ਅੰਗ ਨਾਲ ਗਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਸ਼ੁੱਧ ਨਿਖਾਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਸਾਰੰਗ ਅੰਗ ਨਾਲ ਗਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਨਿਖਾਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਵਾਂਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੰਗ ਅੰਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਵਾਦੀ ਸੁਰ ਰਿਖਬ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦੀ ਪੰਚਮ ਹੈ। ਸਾਰੰਗ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੜੇ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਰਾਗ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਮੀਂਢ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਹੈ।

ਆਰੋਹ: ਸ^ਮ ਰ, ਮ¹ ਪ, ਨ, ਸੰ

ਅਵਰੋਹ: ਸੰ ਨ ਧ ਪ, ਮ¹ ਪ ਮ ਰ, ਨੁ, ਸ

ਮੁੱਖ ਅੰਗ: ਨੁ ਸ, ਰ ਮ ਰ, ਰ ਮ¹ ਪ ਮ ਰ, ਮ ਰ ਨੁ, ਸ।

ਚਾਲ: ਨੁ ਸ, ਨੁ ਸ ਨੁ ਧੁ ਪੁ - ਨੁ ਧੁ ਨੁ ਸ, ਨੁ ਸ^ਮ ਰ - ਮ ਰ ਨੁ - ਸ, ਨੁ ਧੁ ਸ ਨੁ ਰ ਸ,
ਨੁ ਸ^ਮ ਰ - ਮ¹ ਪ - ਮ¹ ਪ ਮ - ਰ - ਮ ਰ ਨੁ ਸ, ੱ ਸ^ਮ ਰ - ਮ¹ - ਪ - ਮ¹ ਪ ਮ ਰ - ਮ¹ ਪ
ਨ ਧ ਪ - ਧ ਮ¹ ਪ ਮ ਰ - ਮ ਰ ਨੁ - ਸ, ਨੁ ਸ ਰ ਮ¹ ਪ ਨ - ਸੰ, ਪ ਨ ਸੰ ਰੰ - ਮੰ ਰੰ ਨ
ਸੰ, ਨ ਸੰ ਰੰ ਮੰ ਰੰ - ਮੰ ਰੰ ਨ ਸੰ - ਸੰ ਨ ਧ ਪ - ਧ ਮ¹ ਪ ਮ¹ ਮ ਰ - ਰ ਨੁ ਧੁ ਸ ਨੁ ਰ ਸ।

ਅਸਥਾਈ

ਮ	ਰ	ਕੁੰ	ਸ	ਰ	ਮ	ਪ	ਧਨ,	ਸੰ	ਨ	ਪ	ਮ	ਮੁਪ	ਮੁਰ	-	ਨੁ	ਸ	-
ਸ	ਤ	ਗੁ	ਰ	ਨਾ	ਨ	ਕ	ਪੁ	ਗ	ਟਿ	ਆ	ਸ	ਸ	ਸ				
ਸੁੰ	-	ਸੁੰ	-	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ	ਮੁਰ	ਮ	ਪ	ਮੁਪ	ਮੁਰ	-	ਸ	-		
ਮਿ	ਸ	ਟੀ	ਸ	ਧੁੰ	ਧ	ਜ	ਗ	ਚਾ	ਸ	ਨ	ਣੁ	ਹੋ	ਸ	ਆ	ਸ		
੦				੩				x				੨					

ਅੰਤਰਾ

ਮ	ਰ	ਕੁੰ	ਮ	ਪ	-	ਨ	ਨ	ਸੰ	ਸੰ	-	ਸੰ	ਨ	ਰੰ	ਸੰ	-		
ਜਿ	ਉ	ਕ	ਰ	ਸੁ	ਸ	ਰ	ਜ	ਨਿ	ਕ	ਸ	ਲਿ	ਆ	ਸ	ਸ	ਸ		
ਨ	ਸੰ	ਰੰ	ਮੰ	ਰੰ	ਸੰ	ਨ	ਸੰ	ਨ	ਪ	ਮ	ਪ	ਮੁਰ	-	ਨੁ	ਸ	-	
ਤਾ	ਸ	ਰੈ	ਸ	ਛ	ਪੇ	ਸ	ਅੰ	ਧੇ	ਸ	ਰ	ਪ	ਲੋ	ਸ	ਆ	ਸ		
੦				੩				x				੨					

ਸੁਰਲਿਪੀ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਰਥ

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੁੰਧੁ ਜਗਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਆ।
ਜਿਉ ਕਰਿ ਸੂਰਜੁ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਰੇ ਛਪਿ ਅੰਧੇਰੁ ਪਲੋਆ।
ਸਿੰਘ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭੰਨੀ ਜਾਇ ਨ ਧੀਰਿ ਧਰੋਆ।
ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਪੈਰ ਧਰਿ ਪੂਜਾ ਆਸਣੁ ਥਾਪਣਿ ਸੋਆ।
ਸਿਧ ਆਸਣਿ ਸਭਿ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਮਤੇ ਜੇ ਕੋਆ।
ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ।
ਬਾਬੇ ਤਾਰੇ ਚਾਰਿ ਚਕਿ ਨਉਖੰਡਿ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਚਾ ਢੋਆ।
ਗੁਰਮਖਿ ਕਲਿ ਵਿਚ ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ ॥੨੭॥

ENGLISH TRANSLATION

With the emergence of the true Guru Nanak, the mist cleared and the light scattered all around.

As if at the sun rise the stars disappeared and the darkness dispelled.

With the roar of the lion in the forest the flocks of escaping deer now cannot have endurance.

Wherever Baba put his feet, a religious place was erected and established.

All the siddh-places now have been renamed on the name of Nanak.

Everyhome has become a place of dharma where singing.

Baba liberated all four directions and nine divisions of earth.

Gurmukh (Guru Nanak) has emerged in this kaliyug, the dark age.

(Bhai Gurdas Vaar 1, Pauri 27)

EPDM/ PVC/ TPE/ TPR/ EXTRUDED WEATHER STRIPS - PLASTIC MOULDED PARTS - NITRILE/ EPDM FOAM INSULATION

ALP OVERSEAS PVT. LTD.
(MUMBAI, UK)

ALP MUMBAI CO. PVT. LTD.
(MUMBAI, INDIA)

ALP AEROFLEX (INDIA) LTD.
(MUMBAI, INDIA)

ALP PLASTICS PVT. LTD.
(GURGAON, HARYANA)

ALP POLYMER PARK PVT. LTD.
(GUGALGOTA, HIMACHAL PRADESH)

Achieving new bench mark

The 1st Choice of Customer

OEM SUPPLIERS TO:

Corporate Office:

Plot No. 32, Sec-18 HUDA, Gurgaon- 122 015 Haryana, INDIA Tel.: +91-124-4731500/600 Fax: +91-124-4731598/599, 4731698/699
E-mail: marketing@alpoverseas.com, Web: www.alpgroup.in

Registered Office: 'Ambros House', 25/31, East Patel Nagar, New Delhi - 110 008 INDIA | CIN: U99999DL1996PTC080083